

DÖNGÜSEL ÇİZGİSELLEŞTİRME VE TÜRKÇE ÖRNEKLEMİ

Murat Özgen

Özet

Son dönemde Kayne (1994) Çizgisel Örtüşme Beliti (Linear Correspondence Axiom) yaklaşımından başlayarak Uriagereka (1999), Chomsky (1995; 2000; 2001; 2004; 2008) ve özellikle Fox ve Pesetsky (2005a) gibi çalışmalarla çizgiselleştirme ve çizgisel bağımlılık ilişkileri kuramın içinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Çizgiselleştirme (Linearization) en somut biçimiyle, iki boyutlu bir nesneyi ya da yapıyı tek boyutlu bir düzlem biçimine getirmek biçiminde tanımlanabilir. Sözdizimsel öbekler iki boyutlu yapılanmalardır ve bu öbekler içerisindeki dilsel birimler (ister sözlüksel, ister işlevsel olsun) kızkardeşlik ve dallandırma ilişkileri içerisindedir. Bir başka deyişle, öbekler hem derinliğe hem de genişliğe sahiptir (Hornstein, Nunes ve Grohmann, 2005: 219). Bu durumda, çizgiselleştirme, sözdizimsel öbekleri SES (PHON) ile etkileşim halinde olan Sesletimsel-Algisal (S-A) (Articulatory-Perceptual A-P) dizgenin güdümüne sokma işidir. Sözgelimi şu örneğe göz atalım:

- (1) a. [TümÖ [ZÖ Özne [eÖ [EÖ Nesne Eylem] e] Z] Tüm]
b. (ÖzneΦ) (NesneΦ EylemΦ)

İki boyutlu ve aşamalı sözdizimsel öbeklemeden farklı olarak çizgiselleştirme dağıtım ile beraber SES'e tek boyutlu ve etiketsiz (label-free) ses-öbekleri göndermektedir. Evre Kuramı çerçevesinde yapılan bu basit çizgiselleştirme 'b'de yer alan ses-öbeklerini öngörmektedir.

*Bu bağlamda önerilen ve sözdizim-SB eşleştirmesi (syntax-PF mapping) içeren çizgiselleştirme yaklaşımları Türkçe örnekleminde daha önce hiç tartışılmamıştır. Bu çalışmanın amacı, alanyazında sözü edilen bu yaklaşımlardan yeniden-kurma temelli (resetting-based) Döngüsel Çizgiselleştirme yaklaşımının (Fox ve Pesetsky, 2005a) işleyiş biçimlerini ve kullandığı düzenekleri gözden geçirip Türkçe örnekleme bağlamında tartışmaktır. Bu bağlamda, bu yaklaşımın çizgiselleştirme bağlamında sunduğu algoritmanın ne olduğu; Türkçe örnekleminde bu algoritmanın nasıl tartışılabileceği ve gözlemlenen sorunların ne olduğu sorularına yanıt aranacaktır. Ön gözlemler, Döngüsel Çizgiselleştirme yaklaşımı çerçevesinde uygulanan çizgiselleştirme algoritmasının Türkçe örnekleminde çelişkili veriler sunduğunu ve bu bağlamda, alanyazında önerilen diğer çizgiselleştirme yaklaşımları da göz önünde bulundurularak Türkçe örnekleminde ortaya çıkan sorunları da ele alacak biçimde yeni bir çizgiselleştirme yaklaşımının önerilmesi gerektiğini göstermektedir. **Anahtar kelimeler:** Çizgiselleştirme, evre kuramı, sözdizim-sesbilim arakesiti, ses-öbekleri.*

CYCLIC LINEARIZATION AND TURKISH SAMPLE

Abstract

Recently, linearization and linear dependence relations have begun to hold a significant place within the theory starting from the approach put forward by Kayne (1994) 'Linear Correspondence Axiom along with such studies as Uriagereka (1999), Chomsky (1995; 2000; 2001; 2004; 2008) and particularly Fox ve Pesetsky (2005a). Linearization, by its simplest definition, can be defined as the turning a two dimensional object or structure into a single dimensional object or structure. Syntactic phrases are two dimensional structures and the linguistic items within these phrases (they may be lexical or functional) are in dominance and sisterhood relations. In other words, the phrases have both width and depth (Hornstein, Nunes ve Grohmann, 2005: 219). In this case, Linearization, is an interface requirement imposed onto syntactic objects by the Articulatory-Perceptual (A-P) system, which is in close interaction with PHON. For instance,

- (1) a. [CP [TP SUBJ [vP [VP OBJ V] v] T] C]
b. (SUBJ Φ) (OBJ Φ V Φ)

Therefore, as soon as syntactic objects are mapped to PF, they lose their two-dimensional structures, and they are spelled-out as label-free p-phrases. As seen above, this simple linearization within the framework of Phase Theory predicts the p-phrases in 'b'.

The linearization approaches suggested in this respect with syntax-PF mapping have not been discussed in terms of Turkish data before. The aim of this study is to review the algorithm and the operations of the resetting-based approach Cyclic Linearization (Fox ve Pesetsky, 2005a) mentioned in the literature, and to discuss this algorithm within Turkish data. In this respect, the study seeks to answer the questions as to what the algorithm of the approach is, how the algorithm works in Turkish data, and what kinds of problems we face when we apply the algorithm. Preliminary observations show that the algorithm applied within Turkish data reveal conflicting arguments, and in this context, it is suggested that a new linearization approach should be formed dealing with the data the approach cannot account for.

Key words: Linearization, phase theory, syntax-phonology interface, p-phrases.

1. Giriş

Üretici dilbilgisi geleneğinde paylaşılan genel inanış dilbilgisel işlemlerin yapı bağımlı olduğu ve bu yapıların çizgisel bağımlılık ilişkileri kullanmadığıdır. Yine de son dönemde Kayne (1994) *Çizgisel Örtüşme Beliti* (Linear Correspondence Axiom) yaklaşımından başlayarak Uriagereka (1999), Chomsky (1995; 2000; 2001; 2004; 2008) ve özellikle Fox ve Pesetsky (2005a) gibi çalışmalarla çizgiselleştirme ve çizgisel bağımlılık ilişkileri kuramın içinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

Çizgiselleştirmenin nasıl tanımlanması gerektiğinden yola çıkacak olursak, bu kavramın, en somut biçimiyle, iki boyutlu bir nesneyi ya da yapıyı tek boyutlu bir düzlem biçimine getirmek biçiminde tanımlanabileceğini belirtebiliriz. Bilindiği üzere, öbekler iki boyutlu yapılanmalardır ve öbekler içerisindeki dilsel birimler (ister sözlüksel, ister işlevsel olsun) kızkardeşlik ve dallandırma ilişkileri içerisindedir. Bir başka deyişle, öbekler hem derinliğe hem de genişliğe sahiptir (Hornstein, Nunes ve Grohmann, 2005: 219). Bu durumda, çizgiselleştirme, öbekleri SES (PHON) ile etkileşim halinde olan *Sesletimsel-Algisal* (S-A) (Articulatory-Perceptual A-P) dizgenin güdümüne sokma işidir. Bu durumda, çizgiselleştirme olmadan S-A dizgesinin dilbilgisel birimleri “okuması” olanaklı olmamaktadır.

Çizgiselleştirmenin S-A tarafından dayatıldığı düşünüldüğünde SES’e gönderilen sözdizimsel nesnelere yorumlanmasını sağlayan iki düzlem bulunur: Sözdizim ve Sesbilim. Alanyazında, bu olguyu açıklamaya yönelik sözdizim çıkışlı çalışmalar bulunduğu gibi (Chomsky, 1981; Brody, 2003; Fox ve Pesetsky, 2005a; Fox ve Pesetsky, 2005b; Kayne, 1994; Nunes ve Uriagereka, 2000; Richards, 2007a; Uriagereka, 1999), sesbilim çıkışlı yaklaşımlar da (Dobashy, 2007; Ishiara, 2005; Kratzer ve Selkirk, 2007; Selkirk, 1972; Selkirk, 2011; Shiobara, 2009; Tokizaki, 2009) bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, alanyazında sözü edilen bu yaklaşımlardan *yeniden-kurma temelli* (resetting-based) Döngüsel Çizgiselleştirme yaklaşımının (Fox ve Pesetsky, 2005a) işleyiş biçimlerini ve kullandığı düzenekleri gözden geçirip Türkçe örneklemi bağlamında tartışmaktır. Bu bağlamda, öncelikle algoritmanın işleyiş biçimine göz atıp Türkçe örnekleminde ortaya çıkardığı sorunları gözden geçireceğiz.

2. Döngüsel Çizgiselleştirme

2.1. İşleyiş biçimi

Fox ve Pesetsky’ye (2005a) (buradan sonra F&P yaklaşımı) göre, bir evreden diğer evreye geçişi ya da taşınmayı sağlayan *kaçış yolu* (escape hatch) etkileri, soncul birimlerin çizgiselleştirilme özellikleri ile açıklanabilir. F&P yaklaşımı, Birleştir, Yeniden Birleştir ve Çoklu-Dağıtım araçlarını kullanarak Dağıtım’ın çizgiselleştirme özellikleri üzerinde durmuştur.

F&P yaklaşımı; MI, DbP, BEA, AUGB ve OP ile uyumlu olarak, sözdizimsel türetimlerin *Birleştir* ve *Yeniden Birleştir* (‘Taşı’) araçlarının kullanılmasıyla *aşağıdan yukarıya* (bottom-up) oluşturulduğunu varsayar. Aynı biçimde *Dağıtımın*, yani, sözdizim ve sesbilim arasındaki eşleştirmenin türetimin çeşitli noktalarında gerçekleştiği savlanmaktadır. F&P, çalışmalarında, dağıtımın *çizgiselleştirme* boyutuna odaklanmışlardır. Buna göre, Dağıtım uygulandığında, sözdizimsel birimler arasında (çizgisellik özellikleri dışında) diğer ilişkiler de belirlenmiş olur. Bu ilişkiler *sessel öbekleme* (phonological phrasing) gibi ilişkileri içerebilir. Ancak, yaklaşım yalnızca çizgisel dizilime odaklanmıştır (Fox ve Pesetsky, 2005a: 6).

Dağıtım ile sesbilime eşleştirilen kurucular için *Dağıtım alanı* (DA) (Spell-out domain) kavramı kullanılmıştır. TümÖ, EÖ ve BelÖ, yaklaşım içindeki DA’ları oluşturmaktadır. Türetim ne zaman bir A(lan) (domain) oluştursa, Dağıtım uygulanır ve A çizgiselleştirilir. Bu ilk olarak gerçekleştiğinde, Dağıtım A’yı girdi olarak alır ve doğrudan A’nın çizgiselleşmesini sağlar. Her yeni A ile birlikte aynı süreç tekrarlanır ve daha önceki A çizgisellik özelliklerine birikimli olarak yenileri eklenir. Bu bilgilerin eklendiği yer ise *dizilim çizelgesidir* (ordering table).

F&P yaklaşımının kilit özelliği şu biçimde belirtilebilir:

- (1) Belirli bir DA sonunda kurulan çizgiselleştirilme bilgisi türetim boyunca *asla* silinmez.

Dağıtımın tek amacı dizilim çizelgesine bilgi eklemektir. Dağıtımın yukarıda belirtilen bu tekdüzeliğine *Dizilim Koruma* (order preservation) adı verilir.

Bunun yanı sıra, “<” simgesinin yaklaşımda kullanıldığı biçimiyle işlevi aşağıdaki gibidir:

- (2) “<” ilişkisi

$\alpha < \beta$ biçimindeki bir dizilim komutu, SB’de, α tarafından dallandırılan son birimin, β tarafından dallandırılan ilk birimden önce geldiği biçiminde anlaşılır.

Dağıtım ve çizgiselleştirme algoritmasının yalnızca zincir başlarını ele aldığını ve izleri (ya da yeni terimce ile kopyaları) görmezden geldiğini vurgulamak gerekir. Algoritma ve işleyiş koşulları doğrultusunda oluşabilecek türetimsel senaryolara göz atalım:

- (3) $A \rightarrow$ Dağıtım Alanı

[A X Y Z] Dizilim: X<Y
Y<Z

'A' Dağıtım alanında çizgiselleşen ve dizilim çizelgesine eklenen bilgilere göre, X, Y'den öncegelmeli, Y ise Z'den öncegelmelidir. Türetimin bu aşamasında 'α' dilsel biriminin birleştirildiğini düşünelim. Dizilim çizelgemizde X<Y<Z komutu bulunmaktaydı:

(4) *Senaryo 1* (Sınır konumundan taşıma)

$$\begin{array}{l} \alpha [{}_A X Y Z] \text{ (}\alpha, \text{ türetime girer.)} \\ [{}_A' \dots X_i \alpha [{}_A t_j Y Z]] \quad X < \alpha \quad X < Y \\ \quad \quad \quad \uparrow \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \alpha < A \rightarrow \alpha < Y \quad Y < Z \end{array}$$

'X<α', X tarafından dallandırılan son birimin α tarafından dallandırılan ilk birimden önce geldiğini anlatır. Aynı ilişki 'α < A' arasında da gözlemlenir. α tarafından dallandırılan son birim A tarafından dallandırılan ilk birimden, bu durumda, Y'den önce gelir.

Şimdi, A Dağıtım alanının sınırında olmayan başka bir birimin, sözgelimi Y'nin A' Dağıtım alanını oluşturmak için taşındığı senaryoya göz atalım. Dizilim çizelgemizde (3)'ten gelen X<Y<Z komutu bulunmaktaydı:

(5) *Senaryo 2* (Sınır olmayan konumdan taşıma)

$$\begin{array}{l} * [{}_A' \dots Y_i \alpha [{}_A X t_j Z]] \quad Y < \alpha \quad X < Y \\ \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \alpha < A \rightarrow \alpha < X \end{array}$$

α<A" komutu α, X'den önce gelir biçiminde yorumlanır. Buna karşın, bir önceki Dağıtım alanının dizilim komutları arasında "X<Y" de bulunmaktaydı. Bu durumda, sessel bir çelişki oluşur. Buna göre, Y, α'dan önce gelir; α, X'den, X de Y'den önce gelir.

Döngüsel Çizgiselleştirme yaklaşımı EGK* tarafından türetim dışına itilen kimi yapılanmaların oluşturulmasını açıklayabilir. Şöyle bir senaryo düşünelim:

(6) *Senaryo 3* (Sınır ve sınır olmayan konumdan taşıma)

$$\begin{array}{l} [{}_A' \dots X_i Y_j \alpha [{}_A t_i t_j Z]] \quad X < Y \quad X < Y \\ \quad \quad \quad \uparrow \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad Y < \alpha \quad Y < Z \\ \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \alpha < A \rightarrow \alpha < Z \end{array}$$

* Bir evre başının alanında olan herhangi bir hedef (target), evre dışındaki bir sonda (probe) için girilemezlik oluşturur (Chomsky, 2008: 143).

Bu senaryoda, Y sınır olmayan bir konumdan taşınmasına rağmen herhangi bir ses-sel çelişki oluşmaz. Senaryo 2’de Y’nin tek başına taşınması sessel çelişki yaratmıştı ve Dizilim Koruma İlkesi’ni ihlal etmişti. Senaryo 3’te ise, Senaryo 2’den farklı olarak X ve Y arasındaki dizilim ilişkisi korunmuştur. EGK, sınır olmayan bölgeden yapılacak bu taşımaya izin vermeyecekti. Dizilim Koruma ilişkisi altında ise, ilk DA’da kurulan dizilim ilişkisi bozulmadığı sürece, kurucuların EGK uyarınca öngörülen sınır konumlarına uğramalarına gerek kalmadan DA içinden çıkarılmalarına izin verilir.

Bir başka senaryo ise, *eksilteli yapıları* (elliptical constructions) içerebilir:

(7) *Senaryo 4* (Sınır olmayan konumdan yapılan taşıma ve eksilti)

$$\begin{array}{ccc} [A' \dots Y_i \alpha [A X t_1 Z]] & \mathbf{Y < \alpha} & X < Y \\ \text{eksilti} & \alpha < A \rightarrow \alpha < X & Y < Z \quad (\text{eksilti}) \end{array}$$

Basit bir gözlem ile Holmberg Genellemesi üzerinde bu algoritma sınanabilir:

(8) a. Jag kysste henne inte [EÖ t_e t_n]
ben öp-GEÇ. o-dişil olumsuzluk
“Onu öpmedim”

b. *... att jag henne inte [EÖ kysste t_n]
Tüm ben o-dişil olumsuzluk

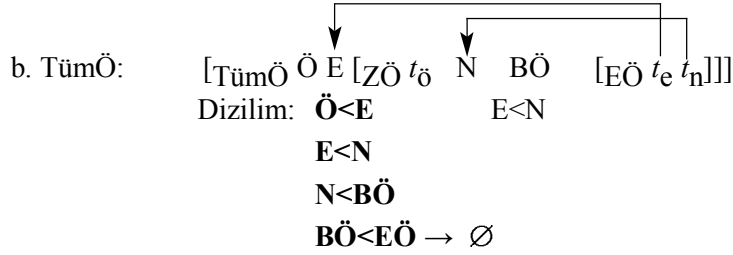
c. *Jag har henne inte [EÖ kysst t_n]
ben BİT. o-dişil olumsuzluk

(Fox ve Pesetsky, 2005a: 17)

Fox ve Pesetsky (2005a: 17), buradaki türetimde taşımamanın diğer taşımalar gibi *ardışık döngüsel* (successive cyclic) bir biçimde gerçekleşmediğini bundan ötürü de dilbilgisidişliliğin Dizilim Korumayı ihlalden kaynaklandığını belirtmektedir. Buna göre, eylemin de EÖ içerisinde nesne ile birlikte çıkabildiği (*bkz.* Senaryo 3) durumda, sessel çelişki oluşmaz. Burada E-Tüm yükselmesinin gerçekleşmesi de kilit bir noktadır:

Nesne Kaydırımı + E-Tüm yükseltme

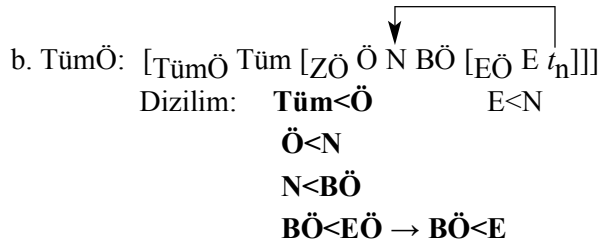
a. EÖ: [EÖ E N]
Dizilim: **E < N**

EÖ Dağıtımına gönderildiğinde, E<N dizilimi kurulur. E, N'den öncegelmeye bir diğer Dağıtım alanı olan TümÖ'de de devam eder. EÖ ise sessel açıdan hiçbir şey içermeyen izleri dallandırdığında "BÖ<EÖ" komutunun hiçbir etkisi yoktur.

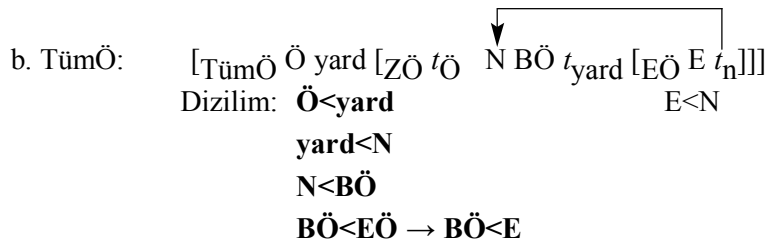
Eylemin Tüm'e yükselmediği, bir başka deyişle, E-Tüm yükselmesinin olmadığı (8b-c) ve E-Tüm yükselmesinin gerçekleştiği (8a) karşıtlığı aşağıda gösterildiği üzere dilbilgisidışı sonuçlar doğurur (BÖ, belirteç öbeğini simgeler):

(10) *E-Tüm yükseltmesiz Nesne Kaydırımı (içeyerleşik tümce)

(8b)'de gerçekleşen durum Senaryo 2'yi anımsatır. İlk Dağıtım alanı içerisinde dağıtım çizelgesine işlenmiş olan E<N komutu ile N<...<E komutu sessel çelişki oluşturur. Aynı durumdan, (8c) için de söz edilebilir:

*E-Tüm yükseltmesiz Nesne Kaydırımı (yardımcı eylemli anatümce)

2.2. Türkçe örnekleme

F&P yaklaşımı, evre sınırlarının döngüsel çizgiselleştirmedeki rollerinin ne olduğuna ilişkin bir öneri sunmuştur. Bu yaklaşıma göre, evre sınırına uğrayarak yapılan herhangi bir taşıma evre içerisindeki dizilim ilişkisini yeniden kurgular. Bu kurgulanan dizilim, üretim boyunca korunur. F&P, bu ilkeye Dizilim Koruma İlkesi adını vermiştir. Bu ilke F&P yaklaşımının temel algoritmasıdır.

Bu yaklaşıma getirilen kavramsal düzeydeki başlıca eleştirileri (*diğerleri arasında* Diesing, 2005; Elena, 2005; Holmberg, 2005; Richards, 2007a; Müller, 2005; Øystein 2005 vb.) derleyip toplarsak öncelikle şunları belirtebiliriz.

Öncelikle, F&P yaklaşımı, EGK tarafından öngörülen evre sınırlarından daha farklı bir bakış açısıyla evre sınırlarını betimler. Ayrıldıkları temel nokta şudur: F&P yaklaşımında evre başı *yalnızca* Gös konumu boşsa diğer evre tarafından ulaşılabilir durumdayken; EGK için böyle bir sınırlama söz konusu değildir.

İkinci olarak, unutmama-temelli düzeneğin F&P yaklaşımından ayrıldığı bir diğer temel özellik ise, F&P yaklaşımındaki dağıtım-taşıma ilişkisidir. Taşıma işleminin bir üst evreye dağıtım yapıldıktan sonra bile açık olması, yaklaşımın evreler/dağıtım alanları temelinde uygulandığı varsayımına gölge düşürmektedir. Buna bağlı olarak, üretim üzerindeki *berimsel* (computational) yük evre yaklaşımındaki tersine azalmaz. Bu da F&P yaklaşımının *Güçlü Yetinmecî Sav* (Strong Minimalist Thesis) zemininden uzak bir yol izlediğini gösterir (Richards, 2007a: 231).

Son olarak, bir önceki eleştiride de ele alındığı üzere, F&P yaklaşımının berimsel süreç üzerinde yük oluşturduğu bir diğer nokta, dizilim çizelgesine kaydedilen çizgisellik bilgisinin üretim tarafından sürekli izleniyor olmasıdır. Bu yaklaşımda, sözdizim dağıtım işlemi işlemi ile üzerindeki yükü hafifletiyor gibi görünse de, aslında SES arakesiti (F&P yaklaşımında, SB) üzerindeki yükü arttırmaktadır. Üretimin dizilim çizelgesi üzerindeki bilgileri izlemek zorunda olmasının nedeni, çizelgedeki çizgisellik bilgisinin izleyen evrelerdeki taşımalar için bir süzgeç görevi görmesidir.

Deneysel tabanda F&P yaklaşımını Türkçe örneklem üzerinde uyguladığımızda, birtakım sözdizimsel üretimlerin dilbilgisidişliliğini dizilim koruma ilkesine gönderimde bulunarak da açıklayabiliriz:

(12) a. *Ali-nin hızlı baba-sı pul koleksiyonunu bitirdi.

b. Ali-nin dün baba-sı pul koleksiyonunu bitirdi.

(12a-b) karşıtlığını tamlanan ve iyelik arasına giren belirteçlerin türlerinden kaynaklandığını söylemek olanaklıdır. Cinque (1999) terimcesini izlersek, (12a)'da EÖ'ye eklenen bir alçak belirteç "hızlı" söz konusuysa, (12b)'de bir ZÖ'ye

eklemlenen bir yüksek belirteç “dün” söz konusudur. Buradaki soru ise yüksek bir belirtecin iye ile tamlanan arasına girebilmesine izin verilirken, aynı durumda bir alçak belirtecin neden bozukluğa sebep olduğudur.

Türetime göz atalım:

(13) *Ali-nin hızlı baba-sı pul koleksiyonunu bitirdi

- a. [_eÖ [BÖ hızlı] [_eÖ [BelÖ Ali'nin_{tam} babası_{iyeye}] [_EÖ t_{hızlı} [_EÖ BelÖ_{Nesne} E]]]]
- b. Ç (izgiselleştir) (eÖ) → BÖ<AÖ_{tam}<AÖ_{iyeye}< BelÖ_{Nesne}<E
- c. [_{Tüm}Ö^[+söy] [_AÖ Ali'nin_{tam}] [_ZÖ [BÖ hızlı] [_ZÖ [BelÖ t_{tam} babası_{iyeye}]Özne [_eÖ t_{hızlı} [_eÖ t_{Özne} [_EÖ t_{hızlı} [_EÖ BelÖ_{Nesne} E]]]]]]
- d. Ç (TümÖ) → AÖ_{tam}<BÖ<AÖ_{iyeye}<eÖ
- e. **Çelişki** → Ç (eÖ) BÖ<AÖ_{iyeye} ; Ç (TümÖ) AÖ_{iyeye}<BÖ

Alçak belirteçler türetime EÖ düzeyinde girdiklerinden, özne, bu belirtece göre dizilimini ve çizgisel özelliklerini oluşturur. İlk olarak BelÖ, eÖ sınırına gider ve bu noktada çizgiselleştir komutu eÖ'yü çizgiselleştirir: “BelÖ<Ö_{tam}<Ö_{iyeye}<N<E”. Daha sonra özne-BelÖ (Ali'nin babası) durum güdümlü [Gös, ZÖ] konumuna taşınır ve burada durum özelliklerini eşler. Bu noktada, türetime giren TümÖ [+söylem] özellikleri taşır ve BelÖ [Gös, TümÖ] konumuna giderek söylem özelliklerini eşler.

Yine, [+söylem] özelliği taşıyan TümÖ'nün bir diğer Gös konumuna ise, Ö_{tam} birimi yerleşir ve burada kendi söylem özelliklerini eşler. Son olarak, TümÖ, çizgiselleştir komutu alır: “Ö_{tam}<BelÖ<Ö_{iyeye}<eÖ”. Ancak, bu noktada SB, eÖ ve TümÖ içerisinde oluşan sözdizimsel-sesbilimsel çelişkiyi yorumlayamaz ve türetim bozuktur. Aynı türetim senaryosunun yüksek belirtecin türetime girdiği bir dizilimde oldukça işler olduğu görülebilir:

Ali'nin dün babası pul koleksiyonunu bitirdi

(14) a. [_eÖ Ali'nin_{tam} babası_{iyeye} [_eÖ BelÖ E]]

b. Ç (eÖ) → Ali'nin_{tam}<babası_{iyeye}<BelÖ<E

c. [_{Tüm}Ö^[+söy] Ali'nin_{tam} [_{Tüm}Ö [BÖ dün] [_ZÖ [t_{tam} babası_{iyeye}]özne [_eÖ t_{özne} [_eÖ BelÖ E]]]]]]

d. Ç (TümÖ) → Ali'nin_{tam}<BÖ<babası_{iyeye}<eÖ

e. **Çelişki yok!** Ç (eÖ) → Ali'nin_{tam}<babası_{iyeye}
Ç (TümÖ) → Ali'nin_{tam}<...<babası_{iyeye}

F&P yaklaşımına yöneltilecek en kilit soru, üretimin ilk dağıtım alanında kurulan çizgisellik ilişkisinin gerçekten de üretim boyunca korunup korunmamasıdır. (13-14) karşılığında görüldüğü üzere, ilk gözlemler, bu ilkenin gerçekten de işler olduğunu göstermektedir. Buna karşın, aşağıdaki türden hem tümce önüne hem de eylem ardına yapılan çalkalamalarda gerçekten de dizilim koruma ilkesinin işleyip işlemediği soru işareti uyandırmaktadır:

(15) Murat-ın_i Özgün [_i _j severek okuduğu]-nu biliyor Poe'y_j

Ko (2007), çoklu-çalkalama işlemlerinin de dizilim koruma ilkesine uyması gerektiği ile ilgili Korece üzerinden tartışma yürütmektedir. Buna göre, çalkalanan birim öncelikle çalkalandığı Dağıtım alanının sınır bölgesine gidip o noktada dizilimi yeniden oluşturacak ve bu dizilim üretim boyunca korunacaktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, Türkçede sağa yapılan taşımaların hangi sınır bölgesine gitmesi gerektiğidir.

Fox ve Pesetsky (2005a: 12), sola-taşımaların ardışık döngüsellğe uyarak Dağıtım alanının en solundan yapılması gerektiğini; benzer biçimde de sağa-taşımaların en sağdan yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu, ardışık döngüsellği açıklayan güdülenmedir.

Eylem ardına çalkalanmış çok basit iki tümce düşünelim:

(16) Özgün _i aradı Murat-ı_i

(17) Özgün_j [adı_j _i aradığı]-nı söyledi Murat-ı_i

Bu tümcelerin, çizgiselleşmelerinden sonra, sözdizim-sesbilim arakesitinde çakışma yaşamamaları için iki olasılık bulunur. Birincisi, ilgili birimleri *eÖ*'lerin en sağ sınırlarına taşıyıp dizilimi yeniden biçimlendirmek ve sonrasında bu dizilimle türetime devam etmektir:

Özgün aradı Murat'ı.

(18) a. *eÖ* : [*eÖ* Özgün _i nesne E Murat-ı_i nesne]

Ç (*eÖ*) → Özgün<E<Murat-ı

b. TümÖ : [TümÖ [*eÖ* ... _i nesne] Murat-ı_i nesne]

Ç (TümÖ) → Özgün<E<Murat-ı

Yaklaşım açısından hiçbir sorun teşkil etmeyen bu varsayıma göre, *eÖ* ve TümÖ 'sağa-doğru dallanan' gösterici konumlarına sahip olacak, eylem ardına taşınan birimler de bu boş göstericilere taşınacaktır. Ancak, bu yaklaşımdaki sorunlardan

biri şudur: Böyle bir gösterici konumu varsa, sözgelimi, tümce başına taşınacak olan birim neden sağa değil de sol göstericiye taşınmaktadır? Bu durumda, değiştirgeye dayalı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Bu da kavramsal açıdan yetinmeci olmayan bir sonuç demektir:

Öte yandan, bir diğer olasılık ise taşınacak olan birimin yerinde kalması, geriye kalan özne, eylem gibi birimlerin artık taşıma sürecine benzer biçimde sola doğru taşınmasıdır::

(20) Özgün aradı Murat'ı.

a. $e\ddot{O}$: [$e\ddot{O}$ Özgün_özne E_j [$e\ddot{O}$ t_özne Murat-1 t_j]
 \check{C} ($e\ddot{O}$) \rightarrow Özgün<E<Murat-1

b. TümÖ : [TümÖ [ZÖ Özgün_özne [$e\ddot{O}$ t_özne E_j [$e\ddot{O}$... Murat-1 ...]]]
 \check{C} (TümÖ) \rightarrow Özgün<E<Murat-1

Görüldüğü üzere, yalnızca eylem ardına taşımayı (ya da ikinci olasılıkta yer-değiştirmeyi) gerçekleştirebilmek için türetim bu sefer de büyük çapta *güdülenmesiz* taşımalar gerçekleştirmek durumunda kalır.

Bunun yanı sıra, F&P yaklaşımının öngöremediği bir senaryo daha söz konusudur. Bu senaryoda, nesneyi atlayarak özne ile beraber [$G\ddot{ö}s$, $e\ddot{O}$] konumuna giden birimler dizilimi yeniden oluşturur. Bu noktada, eylemin nesnenin üzerinden herhangi bir güdülenme olmadan atlaması *ardışık-döngüsellğe* ve F&P yaklaşımına karşıt bir senaryo oluşturur. Tümcenin kusursuz bir biçimde dilbilgisel olması yaklaşımın bu işleyiş koşulunun yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

Son olarak, adcıl öbekleri «BelÖ/aÖ» (Hiraiwa, 2005; Svenious, 2004; Ulutaş, 2009; Keskin, 2009) Türkçede evre olarak varsayarsak F&P yaklaşımının birtakım soru işaretleri yarattığını söylemek olanaklıdır. Aşağıdaki örneğe göz atalım:

(21) Babası dün Ali'nin yat kiralamış.

Bu türden taşımaları Müller'i (2000) izleyerek birer artık taşıma incelemesi çerçevesinde incelersek aşağıdaki gibi dizilim korumasına aykırı bir görünüm ortaya çıkar:

- (22) a. BelÖ : [Ali-nin babası]
Ç(BelÖ) → Ali-nin<babası
- b. eÖ : [_{eÖ} [BelÖ Ali-nin babası] yat_n kirala_E e⁰]
Ç(eÖ) → BelÖ< yat_n<kirala_E<e⁰
- c. TümÖ : [TümÖ [BelÖ Ali-nin babası]_i [ZÖ dün [ZÖ [BelÖ Ali-nin babası]_i [_{eÖ} t_i ...]]]]
Ç(TümÖ) → babası<...<Ali-nin<...
- d. **ÇELİŞKİ!** Ç(BelÖ) → Ali-nin<babası
Ç(TümÖ) → babası<...<Ali-nin<...

BelÖ evresi çerçevesinde dağıtım gönderilerek dizilim çizelgesine eklenen çizgisellik bilgisi şu biçimdedir: Ali-nin<babası. “Ali-nin” biriminin tüm türetim boyunca “babası” biriminden önceselmesi gerekir. Buna karşın, türetimin TümÖ aşamasına gelindiğinde, BelÖ [Gös, ZÖ] konumuna durum-güdümlü olarak taşınır ve bu noktada, bir ZÖ belirteci olan “dün” türetime ZÖ’ye eklenilerek girer. Ardından, BelÖ söylem özelliklerini eşlemek üzere [Gös, TümÖ] konumuna kopyalanır. Ancak, bu işlemin ardından, üst kopyadaki “babası” kopyalandığı konumda sesletilirken; artık olarak geride kalan alt kopya “Ali-nin” asıl konumunda, yani [Gös, ZÖ] konumunda sesletilir. F&P yaklaşımıyla ele alındığında, SB’de oluşacak çelişkiden ötürü tümcenin dilbilgisizliği olması beklenirken, tümce kusursuz bir dilbilgisellik sergiler. Bu da F&P yaklaşımının açıklamakta yetersiz kaldığı bir diğer görünümdür.

3. Sonuç ve Tartışma

Döngüsel Çizgiselleştirme (Fox ve Pesetsky, 2005a) bir dağıtım alanında kurulan ilişkilerin türetim boyunca korunması gerektiğini öngören yeniden-kurma temelli bir çizgiselleştirme yaklaşımıdır.

Kavramsal açıdan ele aldığımızda; Dağıtım sonrasında bile dağıtım alanlarının yeniden kurmaya açık olması yaklaşımın yetinmecisi olup olmadığı konusunda soru işaretleri doğurur. Bunun yanısıra, Yaklaşım, sözdizimsel yükü hafifletiyor gibi görünse de berimsel açıdan SES arakesiti üzerindeki yükü çoğaltır.

DeneySEL açıdan ise, türetimin ilk dağıtım alanında kurulan çizgisellik ilişkisini gerçekten de türetim boyunca koruyup korumadığı sorusu ortaya çıkar. Bunun yanısıra, hem tümce önüne hem de eylem ardına yapılan çalkalamalarda gerçekten de dizilim koruma ilkesinin işleyip işlemediği soru işareti uyandırmaktadır. Ayrıca, Türkçede BelÖ çerçevesindeki taşıma görünümlerinin bu yaklaşım için sorun yaratması tartışılması gereken bir diğer noktadır.

Türkçe örnekleme çerçevesinde yapılan tartışmalar, çizgiselleştirme üzerine yapılacak bir önerinin; sözdizim-sesbilim arakesitini açıklamasının yanısıra, yukarıda belirtilen sorunlara yönelik öneri getirmesi gerektiğini gösterir.

Kaynakça

- Abels, K. (2003). Successive cyclicity, anti-locality, and adposition stranding. Doctoral dissertation, University of Connecticut, Storrs
- Chomsky, N. (1981). *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Paris.
- Chomsky, N. (1993). A minimalist program for linguistic theory. *The View from Building 20: Essays in Linguistics in Honor of Sylvain Bromberger* içinde (haz.). Kenneth Hale & Samuel J. Keyser, 1–52. Cambridge, MA: MIT Press. 167–217
- Chomsky, N. (1995). *The Minimalist Program*. Cambridge: MIT Press.
- Chomsky, N. (2000). Minimalist Inquiries: the Framework. R. Martin, D. Michaels, & J. U. (eds.) içinde, *Step by step* (s. 89-156). Cambridge: MIT Press.
- Chomsky, N. (2001). Derivation by phase. M. Kenstowicz (ed.) içinde, *Ken Hale: A life in language* (s. 1-52). Cambridge: MIT Press.
- Chomsky, N. (2004). Beyond Explanatory Adequacy. A. B. (ed.) içinde, *Structures and Beyond*. Oxford: Oxford University Press.
- Chomsky, N. (2005). Three factors in language design. *Linguistic Inquiry* 36: 1. s. 1-22.
- Chomsky, N. (2006). Approaching UG from below. Ms.: MIT.
- Chomsky, N. (2008). On phases. *Foundational Issues in Linguistics Theory* (eds. Freidin, Otero and Zubizarreta) MIT Press.
- Fox, D., ve David P. (2003). Cyclic Linearization and the typology of movement. Lecture notes, Linguistic Society of America Summer Institute, Michigan State University, East Lansing.
- Fox, D., ve David P. (2005a). Cyclic Linearization of syntactic structure. In *Object shift*, ed. By Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2):1–46.
- Fox, D., ve David P. (2005b). Cyclic Linearization and its interaction with other aspects of grammar: A reply. In *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2):235–262.
- Hiraiwa, K. (2005). Dimensions of symmetry in syntax: agreement and clausal architecture. Ph.D Dissertation. Massachusetts Institute of Technology.
- Hornstein, N., Nunes, J., ve Grohmann, K. K. (2005). *Understanding Minimalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keskin, C. (2009). *Subject Agreement-Dependency of Accusative Case in Turkish or Jump-starting Grammatical Machinery*. The Netherlands: LOT Publishing.

- Ko, H. (2005). Syntactic edges and linearization. Ph.D. dissertation, MIT, Cambridge, Mass.
- Ko, H. (2007). Asymmetries in scrambling and Cyclic Linearization. *Linguistic Inquiry* 38, 49-83.
- Müller, G. (2000). Shape conservation and remnant movement. *PROCEEDINGS-NELS* (Vol. 30, pp. 525-540).
- Ulutaş, S. (2009). Feature inheritance and subject Case in Turkish. *Essays on Turkish Linguistics Proceedings of the 14th International Conference on Turkish Linguistics*. Harrassowitz Verlag · Wiesbaden, 141-151.
- Uriagereka, J. (1999). Multiple Spell-out. In Samuel D. Epstein and Norbert Hornstein (haz.), *Working minimalism* (pp. 251-282). Cambridge, Mass.: MIT Press.